

Nové doklady k interetnickým vzťahom Slovenska so zahraničím z pohľadu nálezov mincí

JÁN HUNKA

V roku 1992 boli na XXIV. konferencii archeológov stredoveku prezentované viaceré veľmi vzácne, až unikátne nálezy numizmatických pamiatok zo Slovenska dokladajúce medzietnické obchodné, politické a iné spoločenské kontakty obyvateľov stredovekého Slovenska so zahraničím (Hunka 1993). Nálezy neuhorských mincí, počítacích žetónov a olovených plômb na zaísťovanie tovarov doložili mnohé kontakty, ktoré nebolo možné sledovať prostredníctvom klasických historických prameňov (historických písomných správ, obchodných a iných písomností, záznamov o diplomatických jednaniach a pod.). Väčšinou sa jednalo o neskorostredoveké pamiatky z 14.–15. stor., čiastočne aj o predmety z obdobia včasného novoveku (do konca 1. polovice 16. stor.). Od uvedeného prehľadu nálezov mincí a iných s obchodom zviazaných predmetov uplynulo síce len obdobie jedného desaťročia, no to prinieslo mnohé nové numizmatické pamiatky. Prehodnotením starších nálezov, taktiež archeologickými a pamiatkovými výskumami po r. 1992 sa získal celý rad nových numizmatických a iných pamiatok ktoré takisto poukazujú na spoločenské, obchodné a iné kontakty obyvateľov územia dnešného Slovenska so zahraničím. V nejednom prípade poukazujú aj na kontakty s tými štátnymi útvarmi, s ktorými ich síce bolo možné očakávať, ale dosiaľ neboli inými druhmi historických prameňov potvrdené. Prehľad týchto novo zistených nálezov tvorí podstatnú časť nášho príspevku.

Pretože Uhorsko, teda aj Slovensko nemalo so všetkými okolitými, či vzdialenejšími štátmi styky rovnakej intenzity, rozdelili sme tieto nálezy kvôli lepšej orientácii do viacerých skupín. Hlavným kritériom pre rozdelenie bolo geografické postavenie uvádzaných štátnych celkov v rámci stredovekej Európy. Takto vznikli tri základné skupiny nálezov mincí a iných numizmatických pamiatok: 1, zo stredoeurópskej oblasti, 2, zo západoeurópskej oblasti a 3, z východoeurópskej oblasti.

1. Nálezy mincí zo stredoeurópskej oblasti

Nálezy českých mincí: aj napriek dlhodobým politickým, vojenským, obchodným a iným celospoločenským kontaktom medzi Slovenskom a oblasťou Čiech známym z rôznych historických prameňov (ich prehľad uvádza napr. práca Dejiny Slovenska I., s. 303, č. 96, s. 382, č. 64–65, s. 513, heslo Čechy) sú nálezy mincí z tohto prostredia u nás málopočetné. Z obdobia 11.–12. stor. sa dosiaľ evidujú len tri české denáre získané na pohrebiskách v Borovciach (Břetislava I., 1037–1055), Očkove (Vratislava II., 1061–1085) a Nitre-Párovciach (Vladislava I., 1109–1125). Neznámy počet mincí z 1. pol. 11. stor. mal byť v poklade z Chvalovej pri Rimavskej Sobotě; z pokladu objaveného v r. 1920 v Holíči sa zachoval iba český denár Vratislava II. (Hlinka–Kraskovská–Novák 1968, č. 19, 21, 32; Nálezy mincí na Slovensku IV., č. 189, 193; Hunka 1998, 293–295). Prehľad ukazuje, že prílív týchto mincí do západnej časti Slovenska bol počas vlády Arpádovcov, teda v r. 1001–1301 minimálny. Svoju úlohu tu určite zohrali výboje českých panovníkov začiatkom 11. a 12. stor., takisto fakt, že najmä oblasť dnešného Záhoria bola ešte aj v 12. stor. nútene neosídlená, lebo tvorila nárazníkovú zónu (konfínium) proti českým výbojom. Ďalším nepriaznivým faktorom z hľadiska nálezov mincí mohla byť skutočnosť, že väčšina obchodov sa pred vytvorením Českej cesty z Budína do Prahy v r. 1336 najskôr realizovala prostredníctvom Rakúska, resp. južnej Moravy, takže sa na naše územie dostali predovšetkým mince z týchto

oblastí. No aj tak veľkosť súboru českých mincí z r. 1000–1301 určite neodráža reálne kontakty medzi oboma štátmi.

Ani slovenské nálezy českých mincí z ďalších úsekov stredoveku nie sú veľmi početné. 112 pražských grošov Václava II., 111 grošov Jána Luxemburského a 117 grošov Karola IV. (teda z r. 1300–1378) sú len malým zlomkom z obrovských kvánt grošov vyrazených týmito panovníkmi v kutnohorskej mincovni. Prítom sú známe desiatky správ o používaní českých grošov uhorskými obchodníkmi hlavne do konca 1. tretiny 14. stor. (Hóman 1916, 391–401), takže ich prívlev na Slovensko musel byť počas stredoveku omnoho výraznejší. Dôvod prečo sa na Slovensku nenašlo viacero takýchto mincí spočíva asi v tom, že väčšina z nich bola po skončení doby svojho obehu na našom území niekedy v závere prvej tretiny 14. stor. stiahnutá a využitá ako zdroj striebra na razbu nových uhorských mincí Karola Róberta z Anjou (1308–1342). 627 grošov, 43 peňazí a halierov Václava IV. (1378–1419) poukazuje na ich prinášanie počas husitskej revolúcie v r. 1430–1435. 537 peňazí a 395 halierov Vladislava II. a Ludvíka I. (1471–1526) je svedectvom o dopĺňaní systému obeživa na Slovensku v r. 1490–1526 inými razbami donesenými zo susedných štátov (Hunka 2000a).

Počet nálezov českých mincí na Slovensku sa od r. 1992 kvantitatívne aj kvalitatívne zmenil. V r. 1994 až 2000 sa uskutočnil pod vedením P. Baxu v Kopčanoch (vzdialených od moravských Mikulčíc iba 1,5 km) komplexný stavebno-architektonický a archeologický výskum kaplnky sv. Margity Antiochijskej (Baxa 2001). Ten nielen umožnil poznanie stavebného vývoja tejto cirkevnej stavby, ale priniesol i početné nálezy rôznych predmetov dokladajúcich jednotlivé fázy osídlenia širšieho priestoru okolo kaplnky a doklady o rôznych možnostiach využívania kaplnky počas stredoveku až včasného novoveku (cca do r. 1620). Zistilo sa, že vo vnútornom priestore kaplnky veľkom cca 5×4 m bol od 11. do 18. stor. zriadený cintorín, z ktorého sa zachovalo viac ako 70 hrobov. Jednou z najbežnejších výbav tu pochovaných mŕtvych boli mince z obdobia 14.–17. stor. Popri desiatkach uhorských mincí datovaných predovšetkým do čias Žigmunda Luxemburského sa objavili viaceré výnimočné moravské a české razby. Sú to: a, dva duté haliere Jána Jindřicha z r. 1350–1371; b, brnenský denárový halier markraběte Jošta zo 70.–80. r. 14. stor.; c, kutnohorský parvus Jána Luxemburského z r. 1320–1326; d, kutnohorský halier Karola IV. z r. 1360–1378; e, minimálne dva kusy nového typu českých mincí klasifikovaných J. Sejbalom (2000, 1071, obrazová príloha č. 2) na základe pokladu mincí z lokality Ochoza pri Brne ako halier Karla IV. vyrazený maximálne v 70. r. 14. stor. Takéto mince sa dosiaľ na Slovensku nezaznamenali. V súbore z Kopčian sa vyskytli aj tri brakteátové razby, ktoré nie sú predbežne bližšie zaradené. Obsahujú motív kráľovskej koruny, veže s dvoma ľaliami, hlavy jeleňa s bohatým parožíom. Boli vyrobené koncom 14. stor. najpravdepodobnejšie v niektorej časti severného a západného Nemecka. Kopčiansky súbor je výnimočný tým, že obsahuje mince minimálne 7 stredovekých štátnych celkov, lebo okrem už uvedených razieb tu boli aj platidlá rakúske, tirolské, bavorské. Všetky razby boli využité ako obetina (tzv. obolus) pre mŕtvych. Domnievame sa, že jednoznačne naznačujú geografický pôvod ich predchádzajúcich majiteľov.

Nálezy moravských mincí: takisto mimoriadne vzácne sú aj nálezy strieborných mincí vyrobených počas stredoveku na území Moravy. Z obdobia 11.–12. stor. sa dosiaľ evidujú len tri moravské denáre získané pri výskume včasnostredovekých pohrebísk. Na hrade Devín pri Bratislave a v Ducovom pri Piešťanoch sa výskumom získali dva denáre Svatopluka (1095–1107; Hlinka–Kraskovská–Novák 1968 č. 30; Hlinka–Kolníková–Kraskovská–Novák 1978 č. 153). V Bohatej zase denár Otta II. Čierneho (1107–1110, 1113–1125; Hlinka–Kolníková–Kraskovská–Novák 1978 č. 136). Väčší počet moravských mincí mal byť v už spomenutom poklade uhorských a cudzích mincí z Chvalovej ukrytom asi v 60. rokoch 11. stor. Ten je však nezvestný a jeho presné zloženie nie je známe (Hunka 1998, 293). Uvedené nálezy takisto neposkytujú reálny obraz o stave kontaktov medzi územím Slovenska a Moravy, ktoré boli určite vzhľadom na geografické umiestnenie oboch území

a ich dávnovekú politickú a kultúrnu zviazanosť oveľa vyvinutejšie. Prehodnotením starých nálezov, resp. archeologickými výskumami po r. 1993 sa podarilo získať nové nálezy moravských mincí. Časť pochádza ako sa už uviedlo z Kopčian. Ďalšie sú z lokalít Ducové pri Piešťanoch a Skalka nad Váhom pri Trenčíne. Našli sa tu dva druhy denárov, ktoré sú úzko späté s prostredím olomouckého biskupstva. V Ducovom sa počas výskumu stredovekého cintorína (viedol ho A. T. Ruttkay) objavili tri mince nesúce na averze korunovanú postavu s mečom, na reverze hlavu biskupa. Podľa určitých analógií s juhobavorskými mincami z 13. stor., hlavne trojuholníkovej výzdoby okrajov mincí, vyslovil J. Hunka (1993, 89) presvedčenie, že tieto razby patria do juhonemeckého mincového okruhu. Mali to byť razby mincovní Regensburg alebo Würzburg, ich datovanie bolo naznačené v rozmedzí rokov 1230–1270. Nové, geograficky i chronologicky správnejšie určenie mincí s obrazom kráľa a biskupa uskutočnil J. Sejbal (1998, 43, obrazová príloha č. E; Sejbal 2002). Ten v nich spoznal nový druh razieb olomouckého biskupstva z čias jeho správy biskupom Brunom zo Schauenburgu (1245–1281). Počas výskumu stredovekého osídlenia vrcholovej polohy Chocheľ v Skalke nad Váhom (Hanuliak 1998; Hanuliak–Nešporová 2001) sa zisťovali aj stopy starších výskumov danej polohy. Na jednej z dokumentačných fotografií predmetov z výskumu miestneho stredovekého pohrebiska z 30. r. 20. stor. bol zistený ďalší druh razieb olomouckého biskup Bruna zo Schauenburgu. Hlavným námetom jednostranného brakteátu je polpostava panovníka s faliovitým žezlom a zástavou, ktorá je umiestnená nad mestskými hradbami zobrazenými v tvare dvoch veží spojených hradbou s bránou. Minciu za olomouckú razbu opäť priradil J. Sejbal. V prípade oboch typov mincí je zaujímavé, že pochádzajú zo strednej a severnej časti Považia (od Piešťan a Trenčína), teda z kraja ktorý bol od stredoveku až po vrcholný novovek dlhodobo zviazaný s moravsko-slovenským pohraničím. Mnohé písomné pramene, hlavne z neskorého stredoveku, zachytávajú početné politické a spoločenské kontakty medzi Považím a priľahlou časťou moravského územia. Bol to najmä vzájomný obchod, vývoz a dovoz poľnohospodárskych a remeselníckych výrobkov. V neskorších obdobiach to boli hlavne nútené či dobrovoľné presuny poddaných, resp. držba majetkov na oboch stranách Malých a Bielych Karpát.

V Žiline sa počas výskumu interiérových priestorov kostola sv. Štefana kráľa v r. 2000 (vedúcim bol J. Moravčík) našla strieborná minca s českým levom a mestským znakom Opavy. Podobná sa našla aj mimo kostola. Podľa staršej literatúry (Saurma 1892, tab. V/158) bol tento typ mincí datovaný do prelomu stredoveku a novoveku. Podľa najnovšej práce o sliezskom mincovníctve B. Paszkiewiczza (2000, tab. 11/82b, c) je možné túto razbu určiť ako opavský halier Viktorýna z Poděbrad a Jána Korvína (1465–1501) z rokov 1433–1456 (Moravčík–Hunka 2002, 204–205). Mince sú zaujímavé nielen tým, že sa jedná o prvé dva nálezy stredovekých opavských razieb na Slovensku. Obe však majú aj značný prínos k poznaniu počiatkov hospodárskeho vývoja Žiliny, lebo naznačujú prítomnosť cudzincov, kolonistov z Tešína, ktorí sa podieľali na rozvoji kráľovského mesta Žilina.

Nálezy mincí z Nemecka: z obdobia 11.–14. stor. sú na území Slovenska viac než sporadické. Do r. 1998 sa na Slovensku zistilo len necelých 20 mincí z rôznych nemeckých oblastí (Hunka 1998, 295–298). Konkrétne sa jedná o tieto nálezy: 1, brakteát z Halberstadtu z pokladu videnských fenigov zo Skalice (ukryli ho okolo r. 1240); 2, bavorské a trevírske denáre z pokladu v Krupine, polohy Na pijaviciach (bol deponovaný do zeme asi v podobnom čase ako predchádzajúci nález); 3, pasovské fenigy z pokladu videnských fenigov z Kopčian (ukryli ho okolo r. 1250); 4, tri bavorské široké denáre Henricha Leva (1156–1180) z pohrebiska v Krásne a päť podobných mincí z pohrebiska v Ducovom; 5, dolnobavorský fenig Henricha I. (1253–1290) z hradu Šintava. Po r. 1992 sa tento počet rozšíril o ďalšie nálezy: a, už uvedené brakteáty z Kopčian; b, o mince získané počas výskumu základov kostola sv. Petra a prikostolného cintorína v Krupine, v polohe Na Petre (Hanuliak 1995). Okrem 15 uhorských mincí z 12.–16. stor. sa tu objavila v r. 1993 aj horšie zachovalá strieborná minca s obrazom kohúta pri skale na jednej strane a spodnej časti orlice na strane druhej. Jedná sa o predbežne bližšie geograficky a chronologicky nezara-

dený nemecký denár z 2. polovice 13. stor. c, pri výskume kaplnky sv. Jakuba v Bratislave (viedli ho J. Hoššo a B. Lesák) sa v r. 1994 objavil norimberský halier z r. 1496–1513 (typ Kellner 1957, 58, č. 109). d, v rakúsko-nemeckej oblasti (vo Viedni alebo v Norimbergu) boli vyrobené aj miskovité závažia objavené počas výskumu barbakánu mestského hradu v Banskej Bystrici (Hunka–Palček–Ušiak 2000). e, pri výskume hradu Devín bol získaný bavorský fenig z 13.–14. stor. (Nálezy mincí na Slovensku IV., č. 249). Z prehľadu nálezov nemeckých mincí na Slovensku vidno, že najčastejšou súčasťou našich nálezov sú bavorské mince. Široké bavorské denáre Henricha Leva z 12. stor. sa k nám dostávali asi cez Rakúsko a južnú Moravu (kde sa vyskytujú i v miestnych nálezoch mincí). L. Huszár (1968, 157) uvádza podobné razby aj v uhorských nálezoch, ale iba ako súčasť pokladov zo Zomboru a z Ostrihomu (celkove sa jedná asi o niekoľko desiatok mincí), ojedinelé nálezy nezaznamenal. Oba uvedené poklady však treba považovať za vysoko nadštandardné, lebo sú to importy jednoznačne zviazané so spoločensky vyšším prostredím. Boli to asi majetky členov najvyšších vrstiev súdobej spoločnosti. Aj obe pohrebiská v Ducovom a Krásne majú nadštandardný charakter čo do kvantity a kvality nálezov mincí. Je isté, že denáre Henricha Leva signalizujú prítomnosť cudzincov z rakúsko-nemeckej oblasti, napr. križiakov, ktorí v r. 1172 prechádzali Slovenskom. Ostatné bavorské denáre a fenigy, včítane pasovských fenigov sa počas 13. a 14. stor. dostali na naše územie prostredníctvom diaľkového obchodu. Najskôr s rakúskymi mincami na ktoré sa navonok ponášali. Významné nálezy sú norimberský halier z Bratislavy, lebo je to prvý rukolapný dôkaz o tesnom previazaní oboch obchodných centier. Nemenej významná je sada miskovitých závaží z Banskej Bystrice, ktoré nielenže dokladajú expanziu vienských a norimberských výrobkov do širokého okruhu strednej Európy, ale v prípade možnosti, že by sa jednalo o vienskú výrobu aj priamy vplyv vienských hmotnostných jednotiek na váhy a závažia používané v oblasti stredného Slovenska.

Nálezy mincí z Rakúska: pretože o problematike obehu mincí z Rakúska na Slovensku, vienských a friesachských fenigov cca z r. 1180 až 1467 bolo pomerne podrobne pojednané už v príspevku na XXIV konferencii archeológov stredoveku (Hunka 1993, 88) a vyhodnotenie nálezov týchto mincí, zhodnotenie ich významu pre sledovanie politického a hospodárskeho charakteru doby bolo publikované vo viacerých štúdiách (Hunka 1996) upozorňujeme len na najnovšie nálezy týchto mincí. Dva charakteristické súbory pochádzajú z centra používania vienských fenigov na Slovensku – z Bratislavy. Prvý bol objavený pri zemných prácach na Galandovej ul. č. 3 (Bátora–Hunka 1999), druhý sa našiel na dnes neznámom mieste niekde v historickom centre mesta (Horenitzky–Hunka–Panis 2002). Poklad z Galandovej ul. č. 3 obsahoval cca 150–200 vienských fenigov z prelomu 13.–14. stor. a české groše Václava II. Poklad z neznámej časti Bratislavy pozostával z vyše 20 originálnych vienských fenigov a necelých 300 ks ich uhorských napodobení z prelomu 13. a 14. stor. Oba poklady nielen poukazujú na hospodársky význam stredovekej Bratislavy, tiež na obchodné kontakty medzi Viedňou a Bratislavou. Obidva nálezy boli najpravdepodobnejšie ukryté na konci 1. tretiny 14. stor., v čase veľkých ekonomických reforiem uhorského kráľa Karola Róberta z Anjou. V tomto období bol pravdepodobne ukrytý i poklad vyše 800 rakúskych a českých mincí z lokality Melčice–Zemianske Lieskové, ktorý pozostával predovšetkým z vienských fenigov z r. 1251–1320 a 101 pražských grošov Václava II. z r. 1300–1305. Je to jeden z najväčších nálezov takýchto typov mincí na Slovensku. Lokalita sa nachádza asi 15 km pred mestom Trenčín, na hlavnej komunikačnej trase vedúcej povedľa rieky Váh. Je veľmi pravdepodobné, že ukrytie nálezu podnietilo dobýjanie hradu Trenčín, sídla Matúša Čáka Trenčianskeho vojskami kráľa Karola Róberta v r. 1321 (Hunka 2000).

Nálezy mincí z oblasti Poľska a Sliezska: v slovenskej numizmatickej spisbe už boli viackrát zhodnotené nálezy poľských stredovekých mincí na Slovensku (Hlinka 1973; Hunka 2003). Jedná sa väčšinou o korunné denáre a ternáre z konca 14. stor. až 40. r. 15. stor. a o polgroše z prelomu 15. a 16. stor. Nový výnimočný nález sa objavil počas dlhodobých

výskumov hradu Devín (realizuje ho V. Plachá a J. Hlavicová). Okrem niekoľkých stoviek uhorských a rakúskych mincí z 13.–19. stor. (ich prehľad poskytujú práce Nálezy IV, č. 194, 215, 229, 249, 309, 400, 618, 674; Fiala 2002, 154–156) výskum priniesol aj poľský alebo sliezsky brakteát s písmenom O a krížom. Bol vyrobený počas 13.–14. stor. Minca je v našom prostredí viac než výnimočná. Dokladá hospodárske a politické postavenie tejto hraničnej pevnosti na Dunaji. Inou veľmi neobvyklou razbou je groš veľmajstra Rádu nemeckých rytierov Albrechta Hohenzollerna z r. 1515, ktorý sa našiel počas výskumu areálu dominikánskeho kláštora v Košiciach (viedol ho J. Beres). Jedná sa o štvrtý exemplár grošov Rádu nemeckých rytierov zo Slovenska. Zvyšné tri sú súčasťou pokladu 256 novovekých mincí z Hniezdneho, ktorý bol ukrytý niekedy okolo r. 1587 (Hlinka 1963). Minca bola do Košíc prinesená z oblasti južného Poľska, kde takéto razby regulérne obiehali popri domácich poľských platidlách.

2. Nálezy mincí zo západoeurópskej oblasti

Nález mince z Anglicka: úplne unikátnym nálezom je stredoveká strieborná anglická minca z Hrnčiarovce nad Parnou (Hunka–Novosedlík 1999). V r. 1998 sa pri kopaní záhrady našla čiastočne poškodená minca, ktorú bolo možné určiť ako penny Jána Bezzemka (1199–1216), ktorú vyrazili v londýnskej mincovni v r. 1205–1216. Na naše územie sa mohla dostať počas 20. r. 13. stor. Pre oblasť Slovenska je daná razba značne neobvyklá, lebo anglických stredovekých mincí sa tu zatiaľ zaznamenalo minimum. Ak neberieme do úvahy denár Eduarda st. z r. 905–915, ktorý bol do Serede prinesený v čase výbojov Starých Maďarov (Hlinka–Kraszkovská–Novák 1968, č. 7), jediným stredovekým nálezom anglických platidiel zostáva poklad mincí z lokality „Horné Uhorsko, Oberungarn“. Podľa popisu pozostával asi z 9000 mincí, z nich sa určilo len 4317. Jadro nálezu tvorili viedenské a friesachské fenigy (vyše 3300 ks) a 929 uhorských denárov. Okrem nich sa tu zistilo 68 nemeckých fenigov a 8 anglických mincí. Poklad mal byť ukrytý v polovici 13. stor., možno počas vpádu Tatárov (Nálezy mincí na Slovensku IV, č. 244). Určite to bol majetok niektorého zahraničného kupca. Aj penny z Hrnčiaroviec ležiacich pri Trnave je mimoriadne zaujímavá. Je možné, že ju doniesol niektorý z účastníkov 4. či 5. krížovej výpravy, veď na 5. výprave sa v r. 1217 osobne zúčastnil i uhorský kráľ Ondrej II. Ten sa v r. 1218 v Akkone stretol s viacerými poprednými veliteľmi výpravy, od ktorých mohol on sám alebo niekto z jeho početného sprievodu získať anglickú mincu. Reálnejší je ale predpoklad, že mincu sem doniesli johaniti. V bližšom okolí Trnavy mali komendu v Malženiciach, iné, menšie majetky v celom okolí. Pretože svoje centrá budovali v hospodársky a politicky dôležitých miestach, je veľmi ľahko možné, že anglická minca dokladá nielen obchodné, politické a vojenské kontakty niektorého z príslušníkov rádu, ktorý prišiel z krížovej výpravy, ale aj fakt, že niekto si priniesol kúsok striebra do svojej domoviny na pamiatku.

3. Nálezy mincí z východoeurópskej oblasti

Nálezy mincí vyrobených v Byzancii: podľa doteraz najkomplexnejšieho zhodnotenia nálezov byzantských mincí na Slovensku (Fiala 1989) sa takéto mince našli na 13 náleziskách. Celkove sa jedná o minimálne 40 ks zlatých, strieborných a bronzových mincí z obdobia 5.–12. stor. Dané nálezy naznačujú viaceré skutočnosti: a, mince z bývalej Tekovskej stolice, zo Štúrova, Horných Salíb a depot zo Zemianskeho Vrbovku poukazujú na politickú a hospodársku situáciu počas existencie Avarskej ríše v 6.–8. stor.; b, nálezy zo Stredy nad Bodrogom (solidus Basila I. a Constantina z r. 869–870), Iže (solidus Romana I. a Christophora z r. 919–944), Nitry–Šindolky (miliarensa Constantina VII. Porphyrogenita a Romana I. z r. 913–959) približujú spoločenskú situáciu vzniklú počas staromaďarských výbojov v 9.–10. stor.; c, z hľadiska poznania celospoločenskej situácie po vzniku uhorského štátu sú dôležité nálezy z Ivánky pri Nitre (solidus Constantina IX. Monomacha z r. 1042–1055), Šali-Veče (billonová minca Isaaca II z r. 1185–1195) a najmä poklad solidov z Čifárov-Teliniec, kde sa vyskytli zlaté solidy z r. 920–1054. Tieto mince sú význam-

ným historickým prameňom, lebo dokladajú z historických správ známu skutočnosť, že v Uhorsku, teda aj na Slovensku sa byzantské platidlá (najmä zlaté solidy) využívali ako jeden z hlavných prostriedkov platby pri obchodných transakciách. Dokonca sa v nich počas 11. stor. vyjadrovala i hodnota vtedy najbežnejšieho platobného prostriedku – dobytká, resp. sa na byzantský zlatý prepočítavala cena domácich strieborných poldenárových mincí (40–60 poldenárov na solidus). Z nových nálezov byzantských mincí ktoré svojim datovaním patria do skupiny c je nutné spomenúť: 1, billonovú mincu Manuela I. Comnena z r. 1143–1180 objavenú v Bratislave na Sedlárskej ul. č. 2 (Baxa–Ferus 1991, s. 35, č. 37), 2, bronzový scyphatos z r. 1028–1143 nájdený v r. 1994 počas výskumu D. Čaploviča a B. Lesáka na Hlavnom nám. v Bratislave. Žiaľ, kvôli zachovaniu mince nie je možné bližšie zistiť pôvodného vydavateľa tejto mince, 3, pri výskume Starého mesta-Glanzenbergu v Banskej Štiavnici získal J. Labuda bronzovú byzantskú mincu z 11.–12. stor. (Labuda 2001). Nové nálezy byzantských mincí dokladajú, že zlaté solidy boli síce značne užívanou cudzou mincou v uhorskom obchode počas 11.–12. stor., no tieto mince používali jedine majetnejší obchodníci a predstavitelia vyšších vrstiev spoločnosti. Bežnejší ľudia a nie veľmi majetní obchodníci boli nútení používať pri platbách menej kvalitné byzantské platidlá, z billonu, či dokonca medi alebo bronzu. Tie omnoho lepšie vyjadrovali ceny súdobých tovarov ako razby zlaté. Nie je prekvapením, že nové nálezy byzantských mincí pochádzajú predovšetkým z Bratislavy, veď tá bola v uvedenom období významným politickým a obchodným centrom. Nález z Banskej Štiavnice môže naznačovať záujem cudzích obchodníkov o miestne zdroje drahých a farebných kovov.

Výnimočnou východeurópskou razbou objavenou v poslednom čase na Slovensku je denár z r. 1514–1533 získaný v r. 2002 počas výskumu zvyškov cirkevnej architektúry v Nových Zámkoch-Nyárhíde (výskum vedie E. Kováčsová). Minca bola vyrobená v republike Dubrovník, je to prvý nález takejto mince na našom území. V Nyárhíde sa počas stredoveku nachádzal jeden z najdôležitejších brodov cez rieky Žitava a Nitra, po r. 1336 tadiaľto viedla hlavná trasa známej Českej cesty z Budína do Prahy. Minca poukazuje na obchodné a iné kontakty obyvateľov juhozápadnej časti Slovenska s prímorskými chorvátskymi obchodnými centrami na Balkáne.

Posledným vzácnym nálezom, ktorý chceme v našom príspevku prezentovať je unikátny doklad o prítomnosti židovských obchodníkov. Jedná sa o vrchnú časť brakteátovej schránky do ktorej sa umiestňovalo určité množstvo meissenských brakteátov veľkého priemeru. Podľa výzdoby na jej povrchu je možné čas jej výroby zadatovať do polovice až záveru 13. stor. (Hunka 1998a). Schránka bola objavená pri prieskume asanovaných domov v 50. rokoch minulého storočia v Nitre, na Jesenského ul. Počas stredoveku bolo miesto nálezu so značnou pravdepodobnosťou súčasťou opevnenej židovskej osady známej od začiatku 12. stor. ako Mons Judeorum, tiež Castrum Judeorum (najstaršie záznamy o nej sú z r. 1113 a 1247). Schránka z Nitry je jedinečným dokladom o medzinárodnom obchode priamo so Saskom, Meissenom realizovaným židovskými obchodníkmi, či pamiatkou na kontakt s nejakým kupcom z Nemecka alebo Čiech. Možno poukazuje i na pôvod niektorého z tunajších kolonistov spoluzakladajúceho kráľovské mesto Nitra v r. 1248.

V príspevku sme poukázali len na časť nálezov mincí a iných s obchodom zviazaných predmetov dokladajúcich spoločenské kontakty príslušníkov rôznych etník žijúcich na území stredovekého Slovenska s obyvateľmi okolitých štátnych celkov. Podľa nášho názoru dané predmety dokladajú nielen obchodné styky s bližším i vzdialenejším svetom, ale aj širšie politické, vojenské a iné kontakty medzi obyvateľmi nášho územia a ich partnermi v zahraničí.

Literatúra

BÁTORA, J.–HUNKA, J., 1999: Hromadný nález mincí zo začiatku 14. storočia z Bratislavy. Zborník SNM XCIII, Archeológia 6, 115–125.

- BAXA, P., 2001: Pamiatkový výskum. Kostol sv. Margity Antiochijskej v Kopčanoch.
- BAXA, P.–FERUS, V., 1991: Bratislava meštana Wocha. Bratislava.
- FIALA, A., 1989: Byzantské mince na Slovensku (6.–12. storočie). Slovenská numizmatika 10, 57–64.
- FIALA, A., 2002: Nálezy mincí z Národnej kultúrnej pamiatky hrad Devín, získané pri archeologických výskumoch v r. 1992–2000. Slovenská numizmatika 16, 152–157.
- HANULIAK, M., 1998: Skalka nad Váhom a jej význam v osídlení trenčianskeho mikroregiónu. Slovenská archeológia 46, 309–329.
- HANULIAK, M.–NEŠPOROVÁ, T., 2001: Rekonštrukcia stredovekého osídlenia v Skalke nad Váhom. In: Archaeologia historica 26. Brno, 325–342.
- HANULIAK, V., 1995: K problematike počiatkov mesta Krupiny. In: Archaeologia historica 20. Brno, 267–274.
- HLINKA, J., 1963: Nález mincí v Hniezdom, okres Poprad. Sborník SNM LVII, História 3, 132–133.
- HLINKA, J., 1973: Poľské razby v nálezoch mincí na Slovensku. Zborník SNM LXVII, História 13, 253–291.
- HLINKA, J.–KOLNÍKOVÁ, E.–KRASKOVSKÁ, L.–NOVÁK, J., 1978: Nálezy mincí na Slovensku III. Bratislava.
- HLINKA, J.–KRASKOVSKÁ, L.–NOVÁK, J., 1968: Nálezy stredovekých a novovekých mincí na Slovensku. Nálezy mincí na Slovensku II. Bratislava.
- HÓMAN, B., 1916: Magyar pénztörténet 1001–1316. Budapest.
- HORENITZKY, J.–HUNKA, J.–PANIS, B., 2002: Vzácný poklad mincí z prelomu 13. a 14. stor. z Bratislavy. Slovenská numizmatika 16, 71–86.
- HUNKA, J., 1993: Inter-etnické kontakty a obchodné styky Slovenska počas stredoveku so zahraničím. In: Archaeologia historica 18. Brno, 87–92.
- HUNKA, J., 1996: Vplyv rakúskych mincí na peňažné pomery stredovekého Slovenska (12.–15. storočie). Slovenská numizmatika 14, 129–148.
- HUNKA, J., 1998: Mince Arpádovcov a ich odraz v hospodárskych vzťahoch stredovekého Slovenska. I–II. Kandidátska práca. Nitra.
- HUNKA, J., 1998a: Nález časti brakteátovej schránky z 13. stor. v Nitre. Slovenská numizmatika 15, 234–238.
- HUNKA, J., 2000: Vzácný nález pražských grošov a viedenských fenigov z Melčíc-Zemianskeho Lieskevého. Numizmatika 17, 9–12.
- HUNKA, J., 2000a: Počiatky razby grošovej mince v Uhorsku a jej vzťah k pražskému grošu. In: Ius regale montanorum. Sekce 3. Numismatika. Kutná Hora, 28–37.
- HUNKA, J., 2003: Možnosti sledovania uhorsko-poľského obchodu v 15.–16. storočí na základe výskytu stredovekých poľských mincí na Slovensku. In: zborník z konferencie Mennice i Monety Euroregionu Karpackiego dawniej i dziś. Sanok, v tlači.
- HUNKA, J.–NOVOSEDLÍK, P. 1999: Výnimočný objav anglickej mince z Hrnčiaroviec pri Trnave. Studia archaeologica Slovaca mediaevalia II, 163–168.
- HUNKA, J.–PALČEK, P.–UŠIAK, P., 2000: Vzácný nález miskovitých závaží z Banskej Bystrice. In: Archaeologia historica 25. Brno, 369–383.
- HUSZÁR, L., 1968: Der Umlauf bayerischer Münzen in Ungarn im Mittelalter. Jahrbuch für Numismatik und Geldgeschichte 18, 145–161.
- KELLNER, H. J., 1957: Die Münzen der Freien Reichstadt Nürnberg. Grünwald bei München.
- LABUDA, J., 2001: Archeologický výskum Starého mesta v Banskej Štiavnici. AVANS v roku 2000, 197, obr. 127.
- MORAVČÍK, J.–HUNKA, J., 2002: Mince z kostola sv. Štefana kráľa zo Žiliny. Slovenská numizmatika 16, 202–209.
- Nálezy mincí na Slovensku IV. (zostavili. E. Kolníková a J. Hunka). Nitra 1994.
- PASZKIEWICZ, B., 2000: Pieniądz górnośląski w średniowieczu. Lublin.
- SAURMA, H. von Jeltsch, 1892: Die Saurmasche Münzsammlung deutscher, schweizerischer und polnischer Gepräge von etwa dem beginn der Groschenzeit bis zur Kipperperiode. Berlin.
- SEJBAL, J., 1998: Mincovní konvence na Moravě ve 13. století. In: Peníze v proměnách času. I. Ostrava, 41–50.
- SEJBAL, J., 2002: The minting rights of the Bishops of Olomouc in the 13th century. In: Moneta mediaevalis. Warszawa, 309–326.

Neue Belege zu den interethnischen Beziehungen der Slowakei aufgrund der Münzenfunde

Im Jahr 1992 wurden mehrere außerordentliche Münzenfunde auf dem Gebiet der Slowakei veröffentlicht. Es handelte sich um Funde der ungarischen Münzen, Rechnungsjetone und Bleiplomben zur Sicherung des Warenartikels. Alle Funde dieser Art beweisen interethnische Handelskontakte, politische und gesellschaftliche Beziehungen der Slowakei mit dem Ausland. Die Münzenfunde stammen aus der Zeitperiode vom 12. bis zum 16. Jh. Aufgrund der Analyse der älteren Münzenfunde und durch die neuen archäologischen Forschungen wurden neue Funde gewonnen, die man aufgrund der Provenienz in drei Gruppen teilen kann. Es handelt sich um die Funde aus Mittel-, West- und Osteuropa. Zu den mitteleuropäischen Funden gehören die Münzen von Böhmen, die in der Kapelle der Hl. Margit in Kopčany gefunden wurden. Es handelt sich um folgende Münzen: Parvus Johann von Luxemburg (1320–1326), Heller Karls IV. (1360–1378) mit den Abbildungen eines Löwen und Adlers, wohl in den 70. Jahren des 14. Jhs. geprägt. In diese Gruppe gehören auch die Münzenfunde von Mähren. In Kopčany wurden Hohlheller des mährischen Markgrafen Johann Heinrich (1350–1371), Denarheller des Markgrafen Jost (70.–80. Jahre des 14. Jhs.), in Ducové bei Piešťany und Skalka über Vah bei Trenčín zwei Denartypen des Olmützer Bischofs Bruno von Schauenburg (1245–1281), von Žilina Troppauer Heller Viktorins von Poděbrady und Johann Korvinus (1433–1456) gefunden.

Die numismatischen Funde von Deutschland stammen von folgenden Lokalitäten: Kopčany – Brakteate vom Ende des 14. Jhs., Krupina-Na Petre – ein Denar mit der Abbildung des Hahns und Adlers aus der 2. Hälfte des 13. Jhs., Bratislava – Nürnberger Heller (1496–1513), der bei der Erforschung der Kapelle des Hl. Jakobs gefunden wurde, Banská Bystrica – schalenartige Gewichte, die vor dem Jahr 1500 in Wien oder in Nürnberg gefertigt wurden, Nitra – ein Teil der Brakteatenbüchse aus der 2. Hälfte des 13. Jhs. Zur mitteleuropäischen Gruppe gehören noch Münzenfunde der österreichischen Abstammung. In Bratislava wurden zwei Münzenschätze der Wiener Pfennige aus der Jahrhundertwende des 13.–14. Jh. gefunden. In einem dieser Schätze waren fast 300 Fälschungen der Wiener Pfennige. Von der Lokalität Melčice-Zemianske Lieskové stammt ein Münzenschatz, der mehr als 700 österreichische Pfennige der Jahre 1251–1320 und 101 Prager Groschen Wenzels II. enthalten hat. Die Münzen wurden im Jahr 1321 versteckt.

Zu dieser Gruppe gehören auch die Münzen von Polen und Schlesien. Auf der Burg Devín wurde ein Brakteat mit dem Buchstaben O und Kreuz aus dem 13.–14. Jh. gefunden. Aus der Stadt Košice (Kaschau) stammt ein Groschen des Großmeisters des Deutschen Ritterordens. Der Groschen wurde bei der Erforschung des Dominikaner Klosters freigelegt.

Westeuropa ist nur mit einer Münze vertreten und zwar mit dem englischen Penny des Johann Bodenos (1205–1216). Diese Münze wurde in Hrnčiarovce über Parna gefunden.

Von Osteuropa kommen vor allem die Funde der byzantinischen Münzen von Bratislava vor. Von der Sedlárská-Gasse und vom Hauptplatz stammen Scyphatos aus Bronze (1028–1143) und Münze Manuels I. Comnenos (1143–1180). Weitere Funde stammen von Banská Štiavnica (bei der Erforschung der Altstadt-Glanzenberg wurde eine bronzene Münze aus dem 11.–12. Jh. gefunden). Von Nové Zámky–Nyárhíd stammt ein Denar (1514–1533) von Dubrovnik.

Alle Münzenfunde, die in diesem Beitrag erwähnt wurden, beweisen wichtige Handelskontakte der Slowakei mit Ausland, besonders mit Wien und Nürnberg. Einige von diesen Münzen kamen zum erstenmal auf dem Gebiet der Slowakei vor. Die Münzenfunde sind auch wichtige Belege im Umlaufmittel auf dem Gebiet der mittelalterlichen Slowakei. Einige Funde zeigen noch die Gewohnheit den hervorragenden Persönlichkeiten die Münzen in den Grab zu geben.